

NOI INFORMAȚII PRIVIND EVUL MEDIU TIMPURIU ÎN ZONA CENTRALĂ A DOBROGEI

Cristina Paraschiv TALMAȚCHI

Cuvinte cheie: cercetare de suprafață, așezări, centrul Dobrogei, secolele IX-X.

Keywords: surface research, settlements, the centre of Dobruja, the 9-10th century.

Abstract: *The materials resulting from a surface research on the aresa of three early medieval settlements are presented in this article. They are situated in the central area of Dobruja, less known for this kind of discoveries; from administrative point of view they are situated on Pantelimonu de Sus (place „Cartaș-cuptor Panaitescu”) and Târgușor (places „La est de Sectorul Zootehnic” and „La pod Casimcea”) village territories, both in Constanța county.*

92 fragments have been gathered from Pantelimonu de Sus settlement, situated south-west of Ulmetum fortress, at about 300 m, of which 64 are oxidating burnt and 28 reducing burnt. 53 of the first category were made of common clay (representing eight lips, nine bottoms, a handle, the rest are other parts of the vessel, the shoulder or the body), nine are made of kaolin paste (among which a vessel lip) and two of proper, clean, fine clay. Four fragments of the second category are coming from a pot (shaping its profile in the upper part-lip and shoulder), the rest from the vessels body.

Other three burnt clay fragments were also gathered from this place (burnt loess with rare impurities, coming from a floor to be seen in profile), a fragment of burnt (glazed) adobe and two stoppers for amphoras, one of them complete (with the diameter of 6 cm and 1.9 cm thick) and a fragmentary one (1.9 cm thick), made of brick.

The settlement situated at „La est de Sectorul Zootehnic” place, in Târgușor, at about 0, 700 km SE of Târgușor railway station. On a range of about 200 m 54 ceramic fragments were gathered at this place, of which: 47 oxidating burnt (46 of common clay and one of kaolin) and seven nonoxidating burnt fragments (made of fine paste). A grindstone fragment, bearing utilization traces on both sides has also been found.

The early medieval settlement at the place „La pod Casimcea” is situated at about 5 km NE of Târgușor railway station and at about 2 km NE of the medieval Ester town, to the left side of Casimcea river, on the hill slope. 297 fragments, of which 267 are oxidating burnt (258 of common clay, five of kaolin and four of clean fine clay) and 30 are nonoxidating burnt, as well as a spindle whorl were gathered from this area. The latter was made of an oxidating even burnt vessel body and has the diameter of 3.4 cm, being 0.9 cm thick. The vessels moulded in common clay are represented by 43 fragmentary lips,

12 bottoms and numerous parts of pots bodies, the latter also showing the presence of the other ceramic categories (kaolin and black).

At this stage of research the cronology of these three settlements is obviously provisional, as it can be done only by taking analogies into consideration, the only reference mark being the ceramic material found in sites sistematically researched and dated in association with other elements.

The material from the Pantelimonu de Sus settlement has some similar characteristics with those of the 2nd level Capidava ceramics (the first half of the 10th century, possibly also the previous period). Thus, the decoration elements to be seen on the oxidating burnt vessels are almost identical and the grey ceramics decorated by using the polish technique from the 2nd level of the Danube settlement, similarly to Pantelimonu de Sus, presents only vertical lines, those set in a network are to be seen at the next level.

For the material found in the settlements from Târgușor we have analogies at Istria – „Capul Viilor”, Mihai Bravu, Ghiolul Pietrei, Dinogetia-Garvăn etc. Vessels similar to the nonoxidating burnt bowl, from the place „La pod Casimcea”, were found in Castelu, Topola and Varna graveyards.

Comparing the fragments gathered at the two places from Târgușor we notice a great similitude of the paste they are moulded in, showing either a common clay deposit for both settlements, or they are coming from the same potter workshop. In both places the decoration is represented only by horizontal and waved lines, in both the emerged lips are decorated inside with a waved girdle. The ceramic aspect, the decoration elements, the paste including many fragments of same type stones, the presence of the two ceramic categories (oxidating and reducing), determine us to consider them contemporary at this stage of research. One was functioning at the confluence point of Visterna and Casimcea and the other one at about 5 km upstream on the first river course, enabling the contact between the two habitats; as it is known, the river valleys represented at that time real „street networks”.

At the same time, we mention that the inclined lines on the shoulder set in a fascicle, the alveoli, or the decoration made with the cogged wheel on either of the fragments do not appear there and that the grey ceramics does not have lines set in a network. Neither vessels decorated with green-olive enamel, or kaolin ones having ochre painted surface, nor the buckets are present there.

Excepting the inclined lines set in a fascicle, existing on some fragments, the other mentions are also valid for Pantelimonu de Sus settlement, where they are not present yet.

Based on the above mentioned analogies and taking into consideration the mentions in the last paragraphs, we consider that the early medieval settlements from Pantelimonu de Sus and Târgușor belong to the 9-10th century.

Plate I: Administrative localization of Pantelimonu de Sus (1), Târgușor „La est de Sectorul Zootehnic” (2) and „La pod Casimcea” (3).

Plate II: Common use ceramics discovered in Pantelimonu de Sus.

Plate III: Common use ceramics discovered in Târgușor „La est de Sectorul Zootehnic” (1-6), „La pod Casimcea” (7-13).

Plate IV: Grey ceramics discovered in Pantelimonu de Sus (1) and Târgușor „La est de Sectorul Zootehnic” (2-3), „La pod Casimcea” (4-5).

Plate V: Common use ceramics discovered in Pantelimonu de Sus.

Plate VI: Common use ceramics discovered in Târgușor „La est de Sectorul Zootehnic” (1-7) and „La pod Casimcea” (8-11).

Plate VII: Common use ceramics and a spindle whorl at Târgușor „La pod Casimcea”.

Plate VIII: Grey ceramics discovered in Pantelimonu de Sus (1-5) and Târgușor „La est de Sectorul Zootehnic” (6-7), „La pod Casimcea” (8-12).

Cercetat cu precădere pe linia Dunării și în zona litoralului, teritoriul istro-pontic beneficiază de puține date referitoare la începuturile evului mediu pentru zona centrală. Informațiile pe care le avem le datorăm unor săpături de salvare (unele devenite apoi sistematice), descoperirilor fortuite sau periegezelor. În rândul primelor am inclus acele descoperiri care, deși întâmplătoare, au beneficiat ulterior de o cercetare mai amănunțită; amintim, spre exemplu, necropolele de la Nalbant (jud. Tulcea)¹ și Castelu (jud. Constanța)², mormântul de la Adamclisi (jud. Constanța)³, dar și așezările de la Mihai Bravu (jud. Tulcea)⁴, complexul de la Murfatlar-Basarabi (jud. Constanța)⁵ etc. Pentru a doua categorie, elocvent este cazul de la Poarta Albă (jud. Constanța)⁶, cu cele două urcioare descoperite pe o vale aflată la momentul respectiv între localitatea menționată și satul Galeșu (astăzi Nazarcea), care, conform autorităților locale, se pare că a fost ulterior umplută cu pământ rezultat din excavațiile realizate la Canalul Dunăre-Marea Neagră. Cercetările de suprafață sunt cele care au adus un plus de informație⁷ pentru zona centrală a teritoriului istro-pontic, mai puțin cunoscută.

Toate aceste considerente ne-au determinat să acordăm, în ultimii ani, o mai mare atenție cercetării zonei precizate; rezultatele s-au concretizat în identificarea câtorva puncte cu materiale specifice, dintre care ne vom opri asupra a trei așezări aflate în localitățile Pantelimonu de Sus și Târgușor, ambele din județul Constanța (Pl. I).

Pantelimonu de Sus.

Surprinsă încă din 1911-1912 de către Vasile Pârvan⁸, și nementionată ca atare⁹, locuirea medieval timpurie de la Pantelimonu de Sus a rămas necercetată până în prezent. Având la bază aceste informații și altele mai noi oferite de colegii

¹ SIMION 1971, p. 221-248.

² COMȘA, RĂDULESCU, HARTUCHE 1962, p. 649-660; RĂDULESCU, HARTUCHE 1967.

³ PANAITESCU 1983, p. 157-160.

⁴ MĂNUCU-ADAMEȘTEANU 1990, p. 183-219.

⁵ BARNEA, BILCIURESCU 1959, p. 541-566; BARNEA 1962, p. p. 349-368; BARNEA, ȘTEFĂNESCU 1971, p. 180-233.

⁶ COMȘA 1961, p. 109-112.

⁷ COMȘA, POPESCU 1951, p. 170-172; ȘTEFAN 1954, p. 108-112; HARTUCHE 1971, p. 247-248, 252-258, 260-261; IRIMIA 1978, p. 27-52 (mulțumim și pe această cale d-lui Mihai Irimia pentru amabilitatea de a ne oferi accesul la acest manuscris); ALEXANDRESCU, AVRAM, BOUNEGRU, CHIRIAC 1986, p. 252; CUSTUREA 2000, p. 29-39 etc.

⁸ PÂRVAN 1911-1912, p. 570, pl. XXIII/fig.2, pl. XXV/fig.2/5; PÂRVAN 1913-1914, pl. XXVIII/1.

⁹ PÂRVAN 1911-1912, p. 570.

care fac parte din colectivul de cercetare arheologică a cetății, am efectuat, în ultimii doi ani, mai multe periegeze în urma cărora a fost identificată o posibilă așezare. Punctul se află la **sud-vest de cetate**, la circa 300 m de aceasta și la 15 m de cuptorul cercetat în anul 1980 de A. Panaitescu¹⁰, în apropierea pârâului Pantelimon, pe dealul de pe partea nordică a acestuia. Deoarece el se află între cuptorul amintit și locuința familiei Cartaș, l-am numit punctul „Cartaș-cuptor Panaitescu”, fiind astfel mai ușor de identificat în teren, mai ales că el nu are o denumire anume în topografia locală.

După cum menționez mai sus, în anul 1912 Vasile Pârvan ilustra, în studiul dedicat primei campanii efectuată la cetatea Ulmetum, printre fragmentele romano-bizantine și câteva ce proveneau de la vase medieval timpurii, printre care și o marcă de olar. Despre acestea el făcea următoarele observații „...sunt un fel de *terra nigra*, nesmălțuită și așa de primitiv arsă, încât se observă clar în pereții groși până la 1 cm, stratul de pământ numai uscat, față de cel cu adevărat ars. Pasta este foarte rău frământată și însuși materialul din care e făcută lasă mult de dorit: se găsesc chiar pietricele, fragmente de calcar și silex până la 0,3 cm în diametru, amestecate cu lutul negru, din care e făcută pasta”¹¹. Aproape necunoscută la momentul respectiv, marca de olar este prezentată ca „...un rest de pământ, din pasta vaselor ordinare indigene, cu un desen în formă de cruce, rămas impregnat de la obiectul original, poate tot un vas...”¹². Imaginile cât și descrierile oferite nu ne lasă acum nici o urmă de îndoială asupra perioadei căreia îi trebuie atribuite aceste fragmente. Acestea le adăugăm încă două funduri de vase, fără marcă de olar, apărute în ultimul an în zona *intra muros*, în pământul provenit de la săpăturile de la începutul secolului al XX-lea, necesar a fi mutat pentru efectuarea unor cercetări în perimetrul respectiv¹³. Ele provin de la oale arse oxidant, lucrate la roata lentă, din pastă cu nisip și rare microprundișuri. Diametrul acestora este de 12,5 cm, respectiv 10,5 cm, iar grosimea de 1 – 1,1 cm.

În anul 1993 Steven A. Krebs a efectuat, timp de două luni, o cercetare de suprafață în cetate și în împrejurimile acesteia, semnalând existența unor posibile așezări medieval-timpurii¹⁴; fragmente ceramice aparținând perioadei respective s-au aflat și în apropierea cuptorului excavat de A. Panaitescu¹⁵.

Întorcându-ne la punctul „Cartaș-cuptor Panaitescu”, menționăm că acesta se prezintă ca o ruptură de mal care se surpă lent din cauza apelor pluviale și gerurilor din timpul iernii, pământul ce alunecă antrenând și fragmente ceramice.

De aici au fost strânse 92 de fragmente ceramice, din care 64 arse oxidant și 28 arse reducător. Din prima categorie 53 au fost confecționate din argilă comună (reprezentând opt buze, nouă funduri, o toartă, restul provenind din zona umărului sau a corpului de vas), nouă din pastă caolinoasă (printre care și o buză de vas) și două din argilă curată, fină. Din a doua categorie patru fragmente

¹⁰ PANAITESCU 1981, p. 303-308.

¹¹ PÂRVAN 1911-1912, p. 570.

¹² PÂRVAN 1911-1912, p. 575.

¹³ Fragmentele ne-au fost oferite de doamna Zaharia Covacef, căreia îi mulțumim și pe această cale.

¹⁴ KREBS 1998, p. 107-110.

¹⁵ KREBS 1998, p. 108.

provin de la o oală (partea superioară - buză și umăr), restul de la corpul altor vase.

Alături de ceramică, din acest punct au mai fost adunate trei fragmente de lutuală coaptă (pământ galben ars, cu rare impurități, ce provine de la o podea care se prefigurează în profil); un fragment de chirpic ars (vitrificat) și două dopuri pentru amfore, unul întreg (cu diametrul de 6 cm și grosime de 1,9 cm – Pl. V/15) și unul fragmentar (grosime 1,9 cm), făcute din cărămidă.

Unele din vasele din prima categorie au fost lucrate la roata înceată și altele la una mai perfecționată, probabil rapidă (circa 10 fragmente), dintr-o pastă care prezintă în compoziție, după caz, la primele, nisip fin cu rare cochilii pisate, nisip de granulație mare și microprundișuri (albe și gri), microprundișuri (roșii, de dimensiuni mai mici), iar la cele din urmă nisip fin cu mică de granulație mică sau medie, ori nisip și rare microprundișuri.

Exceptând șase fragmente (trei lucrate la roata rapidă și o toartă, din pastă comună, precum și trei din pastă caolinoasă), ca și două fragmente cu pastă fină, toate prezentând o ardere uniformă, celelalte fragmente ceramice au în spărtură miezul cenușiu.

Pereții vaselor lucrate la roata înceată au grosimi care variază între 0,7 – 1,1 cm, iar ai celor confecționate la roata rapidă între 0,5 – 0,8 cm. Fragmentele din caolin prezintă grosimi de 0,5 – 0,8 cm. Diametrul gurii vaselor modelate din pastă comună variază între 14 – 19 cm, iar al celei din caolin este de 15 cm. Fundurile de vas au diametrul cuprins între 9 – 13 cm și grosimea de 0,8 – 1,3 cm. Acestea sunt drepte și nu prezintă marcă de olar.

Cu excepția celor două fragmente care prezintă lustruire mecanică, celelalte au fost decorate prin tehnica inciziei (Pl. II, V). Cele mai numeroase sunt acelea cu linii orizontale (mai late sau înguste, mai fine sau late și adâncite, mai rare sau mai dese), de regulă dispuse în câmp (pe un singur fragment avem benzi de linii ce alternează cu spații nedecorate între ele), precedate uneori de linii în val sau suprapuse cu benzi de linii în val. Într-un singur caz acestea sunt tăiate, în zona umărului, de fascicule de linii oblice, scurte. Trei fragmente păstrează doar decor format din benzi de linii în val, pe două dintre ele acestea formând „ochiuri” (unul lucrat la roată rapidă).

Pe fragmentele din caolin preponderente sunt tot liniile orizontale incizate, uneori dispuse în benzi cu spații goale între ele, alteori suprapuse de benzi de linii în val sau tăiate, în zona umărului, de fascicule de linii scurte, oblice (Pl. II/4, V/3,11).

Vasele din a doua categorie au fost modelate dintr-o pastă curată, cu rare granule de nisip, de mărime medie. În spărtură acestea sunt brun-cenușii, nuanță prezentă uneori și pe partea interioară a fragmentelor. Grosimea pereților variază între 0,7 – 1,1 cm.

Prin lipirea a patru fragmente am reușit să refacem partea superioară a unui borcan (Pl. IV/1, VIII/1). Acesta are buza dreaptă, rotunjită, îngroșată spre exterior, cu lustruire mecanică, orizontală, pe ambele fețe, gâtul înalt și drept, iar umărul puternic profilat și ornamentat cu linii verticale lustruite, ce pornesc imediat de sub gât. Diametrul gurii este de 19 cm.

Pe celelalte fragmente, acolo unde se mai păstrează, decorul constă în linii

verticale realizate prin tehnica lustruirii, tăiate uneori de o bandă de caneluri orizontale (Pl. VIII/2-5).

Târgușor

De pe teritoriul extravilan al acestei localități vom prezenta materialul strâns din două puncte.

1. „La est de Sectorul Zootehnic”. La circa 700 m SE de Gara CFR Târgușor și 500 m E de fostele grajduri, pe panta dealului de pe partea stângă a pârâului Visterna, a fost identificată o așezare medieval timpurie. Deoarece pe toată zona a fost depus gunoi de grajd, urmele așezării constând cu precădere din fragmente ceramice, mai pot fi astăzi identificate doar în ruptura malului și uneori pe potecile bătătorite de vite.

Din acest punct, de pe o rază de circa 200 m, au fost strânse 54 de fragmente ceramice, din care: 47 arse oxidant (46 din argilă comună și unul din caolin) și 7 arse reducător (din pastă fină). Tot aici a fost găsit și un fragment de gresie, cu urme de folosire pe ambele fețe.

Opt dintre fragmentele din prima categorie reprezintă buze de vas, patru sunt funduri, restul provenind din zona umărului sau a corpului. A doua categorie este reprezentată de o buză, un fragment de la gura unui urciur și cinci fragmente de la corpul altor vase.

Vasele din prima categorie au fost confecționate la roata înceată și la cea rapidă (trei), primele din pastă cu microprundișuri destul de numeroase și mari (roșii și negre), respectiv din lut cu nisip de granulație medie. Cele modelate la roata rapidă prezintă în pastă nisip de granulație mică și medie, precum și rare cochilii pisate. Fragmentul din caolin are în pastă nisip de granulație mică. Exceptând șase fragmente din pastă comună (dintre care patru provin de la vase a căror pastă este foarte grosieră) și pe acela din caolin, toate cu o ardere completă, restul au suportat o coacere la temperaturi mai reduse, prezentând un miez de culoare cenușie.

Pereții vaselor lucrate la roata lentă au grosimi cuprinse între 0,7 – 1,1 cm, iar ai celor modelate la roata rapidă între 0,6 – 0,7 cm. Fragmentul din caolin prezintă o grosime de 0,6 cm. Cele patru funduri sunt prea fragmentare pentru a putea spune dacă erau sau nu drepte (pentru unul dintre acestea se poate preciza diametrul de 9 cm, celelalte fiind mult prea mici). Buzele sunt ușor răsfrânte la exterior și tăiate oblic, unele având partea inferioară mai lăsată (Pl. III/1-6). Trei dintre ele au fost ornamentate pe partea interioară cu benzi de linii în val incizate (Pl. III/1-3, VI/2-4). Diametrul gurii vaselor arse oxidant variază între 14 – 18 cm.

Toate fragmentele care aparțin acestei categorii ceramice au fost decorate prin tehnica inciziei (Pl. VI/1-7), prezentând linii orizontale mai înguste sau mai late, mai adâncite sau mai superficiale, aspectul unora denotând o atenție sporită la realizarea lor. Pe două dintre fragmente câmpul de linii orizontale este suprapus parțial de benzi în val, iar un altul, care provine din zona umărului, păstrează doar decor vălurit.

Vasele din a doua categorie au fost confecționate dintr-o pastă curată (două fragmente prezintă în compoziție, în cantitate mică, și nisip de granulație medie). Cu excepția fragmentului de buză care în spărtură este gri uniform, celelalte sunt

brune, păstrând uneori miezul cenușiu. Grosimea pereților variază între 0,7 – 1,1 cm.

Buza este ușor răsfrântă la exterior și rotunjită (Pl. IV/2, VIII/6), prezentând lustruire mecanică, orizontală doar pe una din fețe, cea interioară fiind mată (diametrul gurii vasului de la care provine a fost de 17 cm). Pe celelalte fragmente, acolo unde se mai păstrează, decorul constă în lustruire mecanică în suprafață, linii verticale sau linii verticale lustruite tăiate de caneluri orizontale (Pl. IV/3, VIII/7).

2. „La pod Casimcea”.

La circa 5 km NE de Gara CFR Târgușor și la circa 2 km NE de orașul medieval Ester, pe partea stângă a pârâului Casimcea, pe panta dealului, se află o așezare medieval timpurie. Aceasta se întinde pe circa 1 x 0,7 km și este prezentă la suprafața terenului printr-o aglomerare de pietre, dispuse uneori în forma unui patrulater, indicând temelia unor locuințe, și prin numeroase fragmente ceramice. Materialul prezintă o concentrare mai mare spre jumătatea dinspre podul de cale ferată ce traversează pârâul, precum și la punctul de confluență al Visternei cu Casimcea¹⁶.

De la suprafața ei au fost strânse 297 fragmente, din care 267 arse oxidant (258 din argilă comună, cinci din caolin și patru din pastă curată, fină) și 30 arse reducător, precum și o fusaiolă. Aceasta din urmă a fost lucrată din peretele unui vas ars oxidant, uniform, și are diametrul de 3,4 cm, iar grosimea de 0,9 cm (Pl. VII/11).

Vasele modelate din argilă comună sunt reprezentate prin 43 de buze fragmentare, 12 funduri și numeroase părți din corpul recipientelor, ultimele elemente trădând și existența celorlalte categorii ceramice (caolinoasă și reducătoare).

Vasele arse oxidant au fost lucrate la roata lentă. Pasta acestora poate prezenta în compoziție nisip de granulație mică și medie, calcar alb și urme de la resturi vegetale, cochilii pisate, nisip fin cu rare microprundișuri (roșii) și microprundișuri în cantitate mare (roșii și albe). Menționăm că: ultima variantă predomină din punct de vedere numeric; vasele modelate dintr-o astfel de pastă au un aspect extrem de grosier; microprundișurile pot atinge uneori dimensiuni de 0,5 x 1,7 cm; desimea și mărimea acestora le fac vizibile deseori atât pe partea interioară a pereților cât și pe cea exterioară, determinând și apariția fisurilor scurte pe suprafața unor recipiente.

Grosimea pereților vaselor variază între 0,6 – 0,9 cm (în partea inferioară ajungând uneori la 1,2 cm), iar cea a fundurilor între 0,5 – 1 cm. Recipientele aveau o deschidere a gurii de 17 – 21 cm, iar diametrul fundurilor variază între 9 – 11 cm. În ce privește arderea, la o treime dintre fragmente aceasta a fost completă (printre ele și cele cu cochilii pisate în pastă), restul având miezul cenușiu. În privința tipurilor de vase, oala fără toartă, cu gâtul înalt sau mai scund, cu buza rotunjită sau tăiată oblic, mai mult sau mai puțin răsfrântă spre exterior (Pl. III/7-13), este cel mai bine reprezentată, neputând preciza, în acest

¹⁶ În dreptul ei, pe deal, apar fragmente ceramice din perioada otomană.

stadiu al cercetărilor și alte forme pentru această categorie ceramică.

Vasele arse oxidant au fost ornamentate prin tehnica inciziei (Pl. III/12-13, VI/8-11, VII/1-10), doar patru fragmente prezentând decor în tehnica lustruirii (linii verticale) și, totodată, un alt tip de pastă, curată, fină la atingere. Liniile orizontale incizate, adâncite sau mai fine, rareori mai dese, reprezintă decorul cel mai frecvent, situația putând fi pusă și pe seama faptului că majoritatea fragmentelor provin din jumătatea inferioară a vaselor. Alături de acestea întâlnim linii orizontale peste care au fost trasate benzi de linii în val, ori doar fragmente decorate cu linii în val. De cele mai multe ori benzile în val suprapun câmpul de linii orizontale, situațiile inverse fiind foarte rare. În puține situații liniile orizontale sunt dispuse sub formă de benzi cu spații nedecorate între ele. O buză de vas descoperită aici a fost ornamentată, atât pe partea interioară cât și pe muchia exterioară, cu câte o bandă în val (Pl. III/7, VII/2).

Vasele modelate din pastă caolinoasă pot prezenta în compoziție cochilii pisate sau nisip și rare microprundișuri. Acestea au suportat o ardere oxidantă completă și au fost decorate prin tehnica inciziei cu linii orizontale, precedate, într-un singur caz, de bandă în val.

Ceramica arsă reducător, confecționată din pastă fină, prezintă nuanțe de la gri deschis la negru, cele mai numeroase fiind fragmentele de culoare închisă. Cu excepția unuia, care provine de la un castron (Pl. IV/5, VIII/11), celelalte au aparținut unor oale sau urcioare (Pl. IV/4, VIII/8-10, 12). Menționăm că o parte reprezentativă dintre aceste fragmente au pe partea interioară o nuanță mai deschisă, pot fi gri-cafenii sau chiar cărămizii, culoare prezentă și în marginile spărturii. Faptul se datorează în unele situații corodării în timp a suprafeței respective, în altele procesului de ardere prin obturarea gurii vasului. Grosimea pereților variază între 0,7 – 1,4 cm.

Pentru ornamentarea acestei categorii ceramice a fost folosită tehnica lustruirii, combinată uneori cu aceea a inciziei. Decorul constă în linii verticale lustruite, uneori precedate sau tăiate de o linie orizontală realizată în aceeași tehnică, trasate chiar și până la fundul vasului (Pl. VIII/10). Alteori, în jumătatea inferioară a vasului, se găsesc trei linii incizate, îngrijit executate. Fragmentul de castron prezintă lustruire mecanică pe întreaga suprafață.

În acest stadiu al cercetărilor încadrarea cronologică a celor trei așezări, evident provizorie, poate fi făcută numai prin apelarea la analogii, singurul reper în acest sens fiind materialul ceramic descoperit în situri cercetate sistematic și datat în asociere cu alte elemente.

Materialul din așezarea de la Pantelimonu de Sus are unele caracteristici similare cu cele ale ceramicii din nivelul II de la Capidava (prima jumătate a secolului al X-lea, probabil și în perioada anterioară acestuia)¹⁷. Astfel, elementele gamei decorative prezente pe vasele arse oxidant sunt aproape identice, cu observația că, spre deosebire de Capidava, la Pantelimonu de Sus nu apar impresiunile din zona umărului. În ambele așezări câmpul de linii orizontale incizate reprezintă decorul cel mai frecvent, el fiind suprapus uneori, în zona

¹⁷ FLORESCU, FLORESCU, DIACONU 1958, p. 226.

umărului, de linii în val¹⁸. Câmpul de linii orizontale tăiat de benzi de linii verticale mai lungi, curat și fin executate, apare pe ceramica din cele două așezări, însă liniile scurte oblice de pe umăr, dispuse în fascicul, au o prezență modestă în punctul analizat de noi. Totodată, ceramica cenușie decorată prin tehnica lustruirii din nivelul II al așezării dunărene prezintă, ca la Pantelimonu de Sus, doar linii verticale, cele dispuse în rețea apărând în nivelul următor¹⁹. De altfel, relațiile dintre cele două așezări nu pot fi neglijate, dacă ținem seama că ele erau unite în perioada antică târzie de un drum care probabil se mai păstra și la începutul evului mediu, iar distanța care le desparte este de doar 20 km.

Buze de vase cu profiluri asemănătoare celor din descoperirile noastre și cu motive de decor sunt datate de Maria Comșa în secolele IX - X (cu precizarea că oalele din argilă arsă reducător, decorate cu linii verticale lustruite, sunt încadrate într-o primă fază a tipului ceramic respectiv²⁰; ulterior liniile sunt dispuse și în rețea²¹).

Pentru materialul descoperit în așezările de la Târgușor analogii avem la Istria – „Capul Viilor”²², Mihai Bravu²³, Ghiolul Pietrei²⁴, Dinogetia-Garvăn²⁵ etc. Vase asemănătoare castronului ars reducător, din punctul „La pod Casimcea”, au fost descoperite în necropolele de la Castelu²⁶, Topola²⁷ și Varna²⁸.

Comparând fragmentele strânse din cele două puncte de la Târgușor constatăm o asemănare mare a pastei din care au fost modelate, ceea ce denotă ori un depozit de lut comun pentru ambele așezări, ori proveniența lor din același atelier de olar. În ambele puncte decorul constă doar din linii orizontale și în val; în ambele au apărut buze decorate cu brâu în val pe partea interioară. Aspectul ceramicii, elementele gamei decorative, pasta cu multe microprundișuri de același tip, prezența celor două categorii ceramice (oxidantă și reducătoare), ne determină, în acest stadiu al cercetărilor, să le considerăm contemporane. Funcționarea uneia la punctul de confluență al Visternei cu Casimcea, iar a celeilalte la circa 5 km în amonte pe cursul primului pârâu, ușura contactul între cele două habitate, știut fiind faptul că văile apelor reprezentau în acea perioadă adevărate „rețele de comunicație”.

Totodată, menționăm că pe niciun fragment din cele două puncte nu apar liniile oblice de pe umăr dispuse în fascicul, alveolele, înțepăturile sau decorul realizat cu roțița dințată, iar la ceramica gri nu avem linii dispuse în rețea. Nu sunt prezente vasele decorate cu smalt verde-oliv, acelea din caolin cu suprafața

¹⁸ FLORESCU, FLORESCU, DIACONU 1958, p. 168.

¹⁹ FLORESCU, FLORESCU, DIACONU 1958, p. 171.

²⁰ Observație valabilă și pentru Capidava.

²¹ COMȘA 1963, p. 413-418, 427-431, pl. I-III.

²² PIPPIDI *et alii* 1959, p. 311-317; ZIRRA 1963, 374-398.

²³ MĂNUCU-ADAMEȘTEANU 1990, p. 205, pl. XVII/2, p. 207, pl. XIX/1, p. 211, pl. XXII/2, p. 213, pl. XXIV/6,

²⁴ MĂNUCU-ADAMEȘTEANU 1991, p. 367-368, 338, pl. XVI/1-2.

²⁵ ȘTEFAN, BARNEA, COMȘA, COMȘA 1967, p. 137, fig. 78/2,4, fig. 84/9,12.

²⁶ RĂDULESCU, HARTUȘCHE 1967, p. 20, pl. VI/M20, p. 64, pl. XIII/M127 (însă ars oxidant).

²⁷ YOTOV, PAVLOVA 2004, p. 40, fig. 16/9, p. 89.

²⁸ DIMITROV 1973, p. 85, fig. 6.

vopsită sau pictată cu ocră și nici căldările.

Cu excepția liniilor oblice dispuse în fascicul (care apar pe câteva fragmente la Târgușor), celelalte observații legate de decor sunt valabile și pentru așezarea de la Pantelimonu de Sus.

Având la bază analogiile amintite și ținând seama de observațiile făcute în ultimele paragrafe, considerăm că așezările medieval timpurii de la Pantelimonu de Sus și Târgușor aparțin secolelor IX – X. Un interval cronologic mai strâns ar putea fi determinat de lipsa câtorva elemente, precum: împunsăturile făcute cu dinții pieptenului sau cu un băț și alveolele care îmbogățesc gama decorativă a ceramicii în a doua jumătate a secolului al X-lea; motivul realizat cu roțița dințată care se folosește spre sfârșitul aceleiași veac; vasele din caolin ornamentate prin tehnica vopsirii, reprezentând apariții rare în secolul al IX-lea, dar cu o prezență semnificativă în a doua jumătate a celui următor²⁹ etc.

În ce privește fusaiola descoperită în punctul „La pod Casimcea”, acest tip apare la Dinogetia în toate nivelurile medieval timpurii³⁰.

Asupra locuirii din perioada respectivă ne vom îndrepta atenția și pe viitor, mai ales că centrul Dobrogei este mai puțin cunoscut prin descoperiri.

BIBLIOGRAFIE

ALEXANDRESCU, AVRAM, BOUNEGRU, CHIRIAC 1986 – E. Alexandrescu, Al. Avram, O. Bounegru, C. Chiriac, *Cercetări periegetice în teritoriul histrian (II)*, Pontica 19 (1986), p. 243 – 252.

BARNEA 1962 – I. Barnea, *Ceramica din cariera de cretă de la Basarabi (reg. Dobrogea)*, SCIV 13 (1962), 2, p. 349 – 368.

BARNEA, BILCIURESCU 1959 – I. Barnea, V. Bilciurescu, *Șantierul arheologic Basarabi (reg. Constanța)*, Materiale 6 (1959), p. 541 – 566.

BARNEA, ȘTEFĂNESCU 1971 – I. Barnea, Șt. Ștefănescu, *Din istoria Dobrogei. Bizantini, români și bulgari la Dunărea de Jos*, vol. III, București.

COMȘA 1961 – E. Comșa, *Două ulcioare din epoca feudală timpurie descoperite la Poarta Albă*, SCIV 12 (1961), 1, p. 109 – 112.

COMȘA, POPESCU 1951 – E. Comșa, D. Popescu, *Cercetări arheologice pe traseul Canalului Dunăre – Marea Neagră*, SCIV 2 (1951), 1, p. 169 – 176.

COMȘA 1963 – M. Comșa, *La civilisation Balkano-Danubienne (IXe – XIe siècles) sur le territoire de la R. P. Roumaine (origine, évolution et appartenance ethnique). Étude préliminaire*, Dacia NS 7 (1963), p. 413 – 436.

COMȘA, RĂDULESCU, HARTUȚHE 1962 – M. Comșa, A. Rădulescu, N. Hartuțhe, *Necropola de incinerare de la Castelu*, Materiale 8 (1962), p. 649 – 660.

CUSTUREA 2000 – G. Custurea, *Circulația monedei bizantine în Dobrogea (sec. IX – XI)*, Constanța.

DIMITROV 1973 – D. Dimitrov, *Keramikata ot rannob'lgarskite necropoli v'v Varnensko*, Izvestija Varna 9 (1973), p. 65 – 97.

FLORESCU, FLORESCU, DIACONU 1958 – Gr. Florescu, R. Florescu, P. Diaconu, *Capidava. Monografie arheologică*, I, București.

²⁹ PARASCHIV-TALMAȚCHI 2007, p. 29.

³⁰ ȘTEFAN, BARNEA, COMȘA, COMȘA 1967, p. 112.

HARTUCHE 1971 – N. Harțuche, *Contribuții la repertoriul arheologic al Dobrogei*, Pontica 4 (1971), p. 247 – 261.

IRIMIA 1978 – M. Irimia, *Probleme de cercetare, conservare și valorificare muzeistică a monumentelor arheologice de pe traseul sistemului de navigație Dunărea-Marea Neagră*, p. 1 – 54, (mss).

KREBS 1998 – S. A. Krebs, *Intensive survey in the vicinity of late roman Ulmetum*, SCIVA 49 (1998), 1, p. 97 – 125.

MĂNUCU-ADAMEȘTEANU 1990 – Gh. Mănucu-Adameșteanu, *Raport preliminar asupra săpăturilor arheologice de salvare de la Mihai Bravu, jud. Tulcea – Așezarea nr. 2*, Pontica 23 (1990), p. 183 – 219.

MĂNUCU-ADAMEȘTEANU 1991 – Gh. Mănucu-Adameșteanu, *Săpăturile de salvare din așezarea feudal timpurie de la Ghiolul Pietrei, com. Independența, județul Tulcea*, Peuce 10 (1991), p. 365 – 370 (vol. I), 319 – 339 (vol. II).

PANAITESCU 1981 – A. Panaitescu, *Cuptor de ars materiale de construcții descoperit la Ulmetum*, Pontica 14 (1981), p. 303 – 308.

PANAITESCU 1983 – A. Panaitescu, *Un mormânt de epocă prefeudală de la Adamclisi*, Hierasus 5 (1983), p. 157 – 160.

PARASCHIV-TALMAȚCHI 2007 – C. Paraschiv-Talmațchi, *Considerații privind motivul decorativ ceramic din zona carpato-danubiano-pontică (sec. VIII-XI) (II)*, Danubius 25 (2007), p. 27 – 44.

PÂRVAN 1911-1912 – V. Pârvan, *Cetatea Ulmetum. Descoperirile primei campanii de săpături din vara anului 1911, Ședința de la 3 Februarie 1912*, AARMSI 34 (1911-1912), p. 497 – 607.

PÂRVAN 1913-1914 – V. Pârvan, *Cetatea Ulmetum. Descoperirile campaniei a doua și a treia de săpături din anii 1912 și 1913, Ședința de la 18 Octombrie 1913*, AARMSI 36 (1913-1914), p. 245 – 328.

PIPPIDI *et alii* 1959 – D. M. Pippidi, V. Eftimie, I. Stoian, Em. Popescu, S. Dimitriu, M. Coja, V. Zirra, P. Alexandrescu, D. Berciu, C. Preda, *Raport asupra activității șantierului Histria în campania 1956*, Materiale 5 (1959), p. 283 – 328.

RĂDULESCU, HARTUCHE 1967 – A. Rădulescu, N. Harțuche, *Cimitirul feudal-timpuriu de la Castelu, Constanța*.

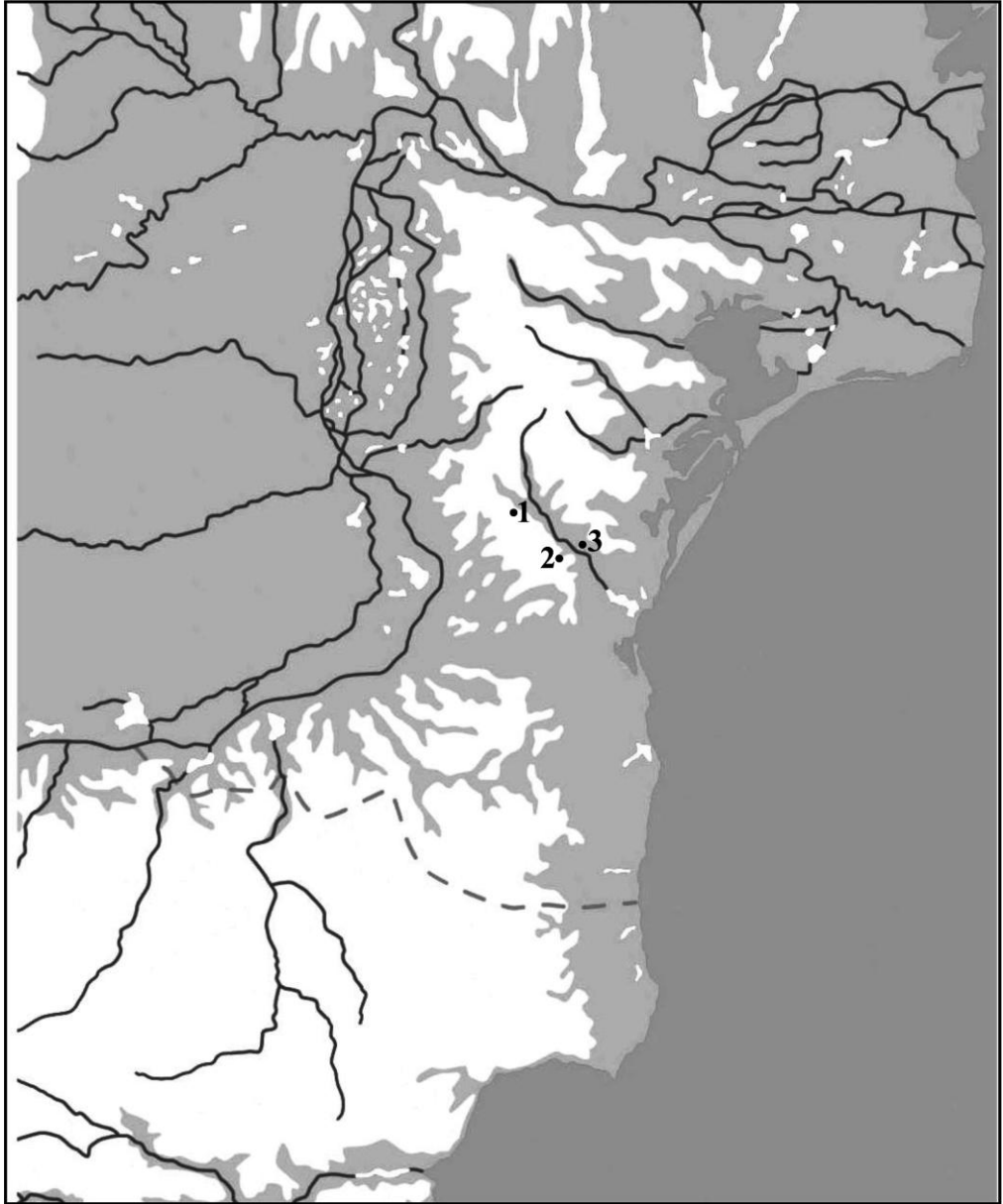
SIMION 1971 – G. Simion, *Necropola feudal-timpurie de la Nalbant (județul Tulcea)*, Peuce 2 (1971), p. 221 – 248.

ȘTEFAN, BARNEA, COMȘA, COMȘA 1967 – Gh. Ștefan, I. Barnea, M. Comșa, E. Comșa, *Dinogetia, I, Așezarea feudală timpurie de la Biserița-Garvăn*, București.

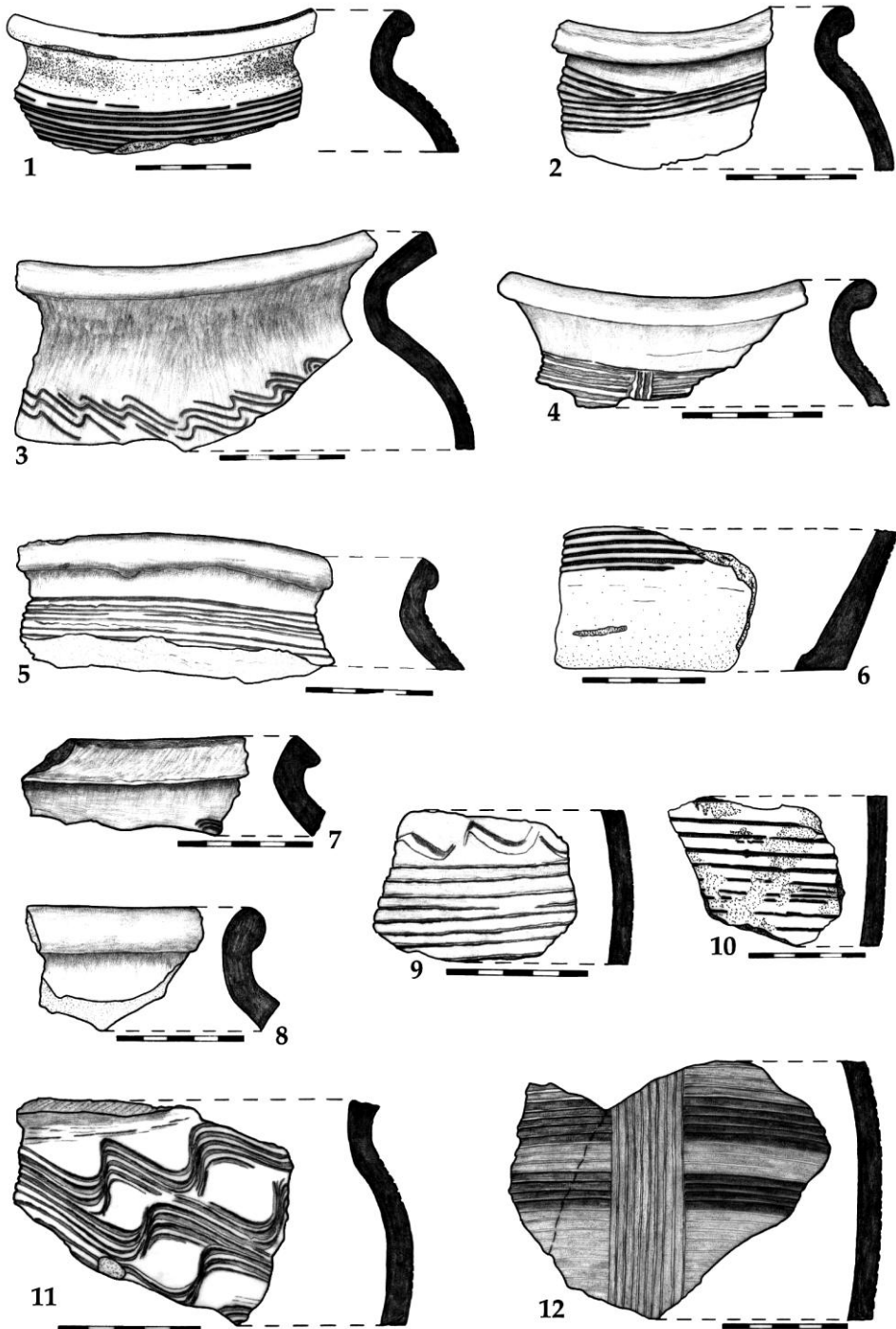
ȘTEFAN 1954 – Gh. Ștefan, *Șantierul arheologic Histria (r. Histria, reg. Constanța)*, SCIV 5 (1954), 1-2, p. 69 – 122.

YOTOV, PAVLOVA 2004 – V. Yotov, V. Pavlova, *B'lgarite i tehните s'sedi prez V – X vek*, Varna.

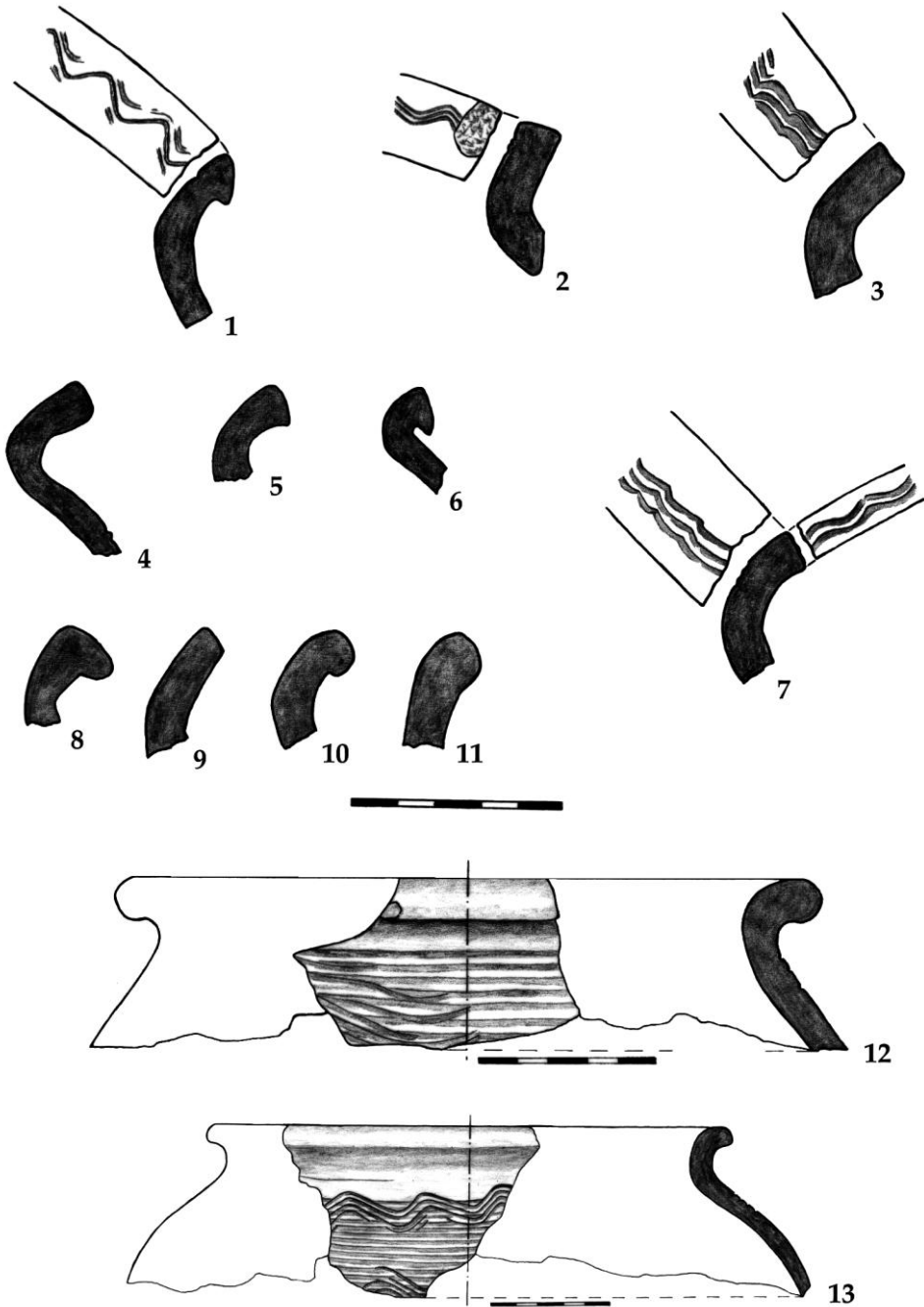
ZIRRA 1963 – V. ZIRRA, *Двубрядовый могильник раннефеодальной эпохи в Канул Виулор-Истрия*, Dacia NS 7 (1963), p. 355–412.

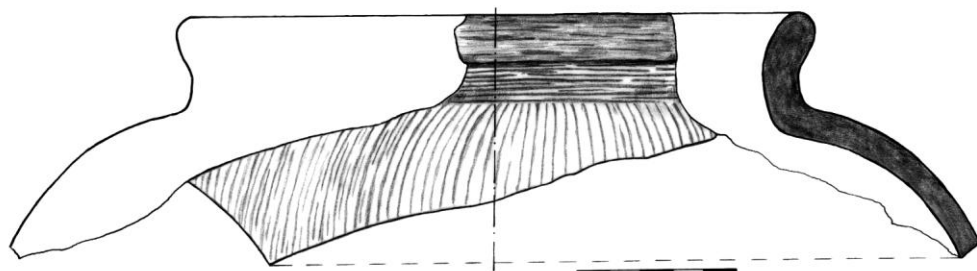
Pl. I – 1. Pantelimonu de Sus; 2. Târgușor „La est de Sectorul Zootehnic”;
3. Târgușor „La pod Casimcea”.

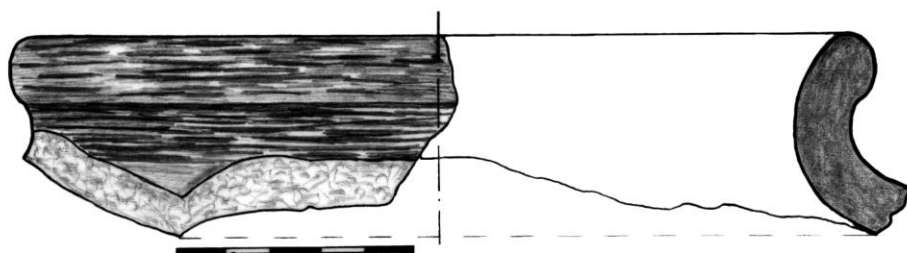
Pl. II - Ceramică arsă oxidant descoperită la Pantelimonu de Sus.

Pl. III - Ceramică arsă oxidant descoperită la Târgușor „La est de Sectorul Zootehnic” (1-6) și „La pod Casimcea” (7-13).

1

2

3

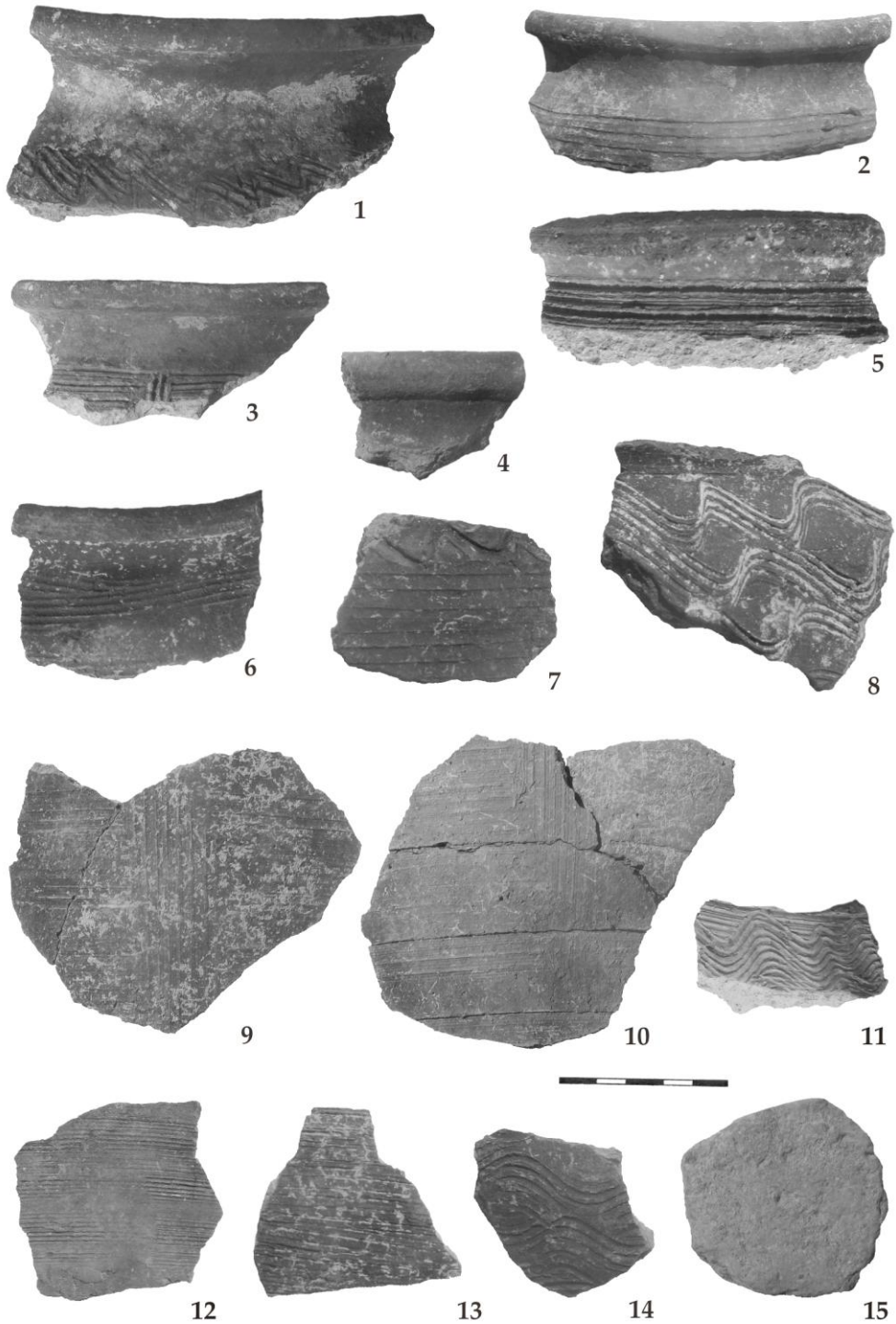

4

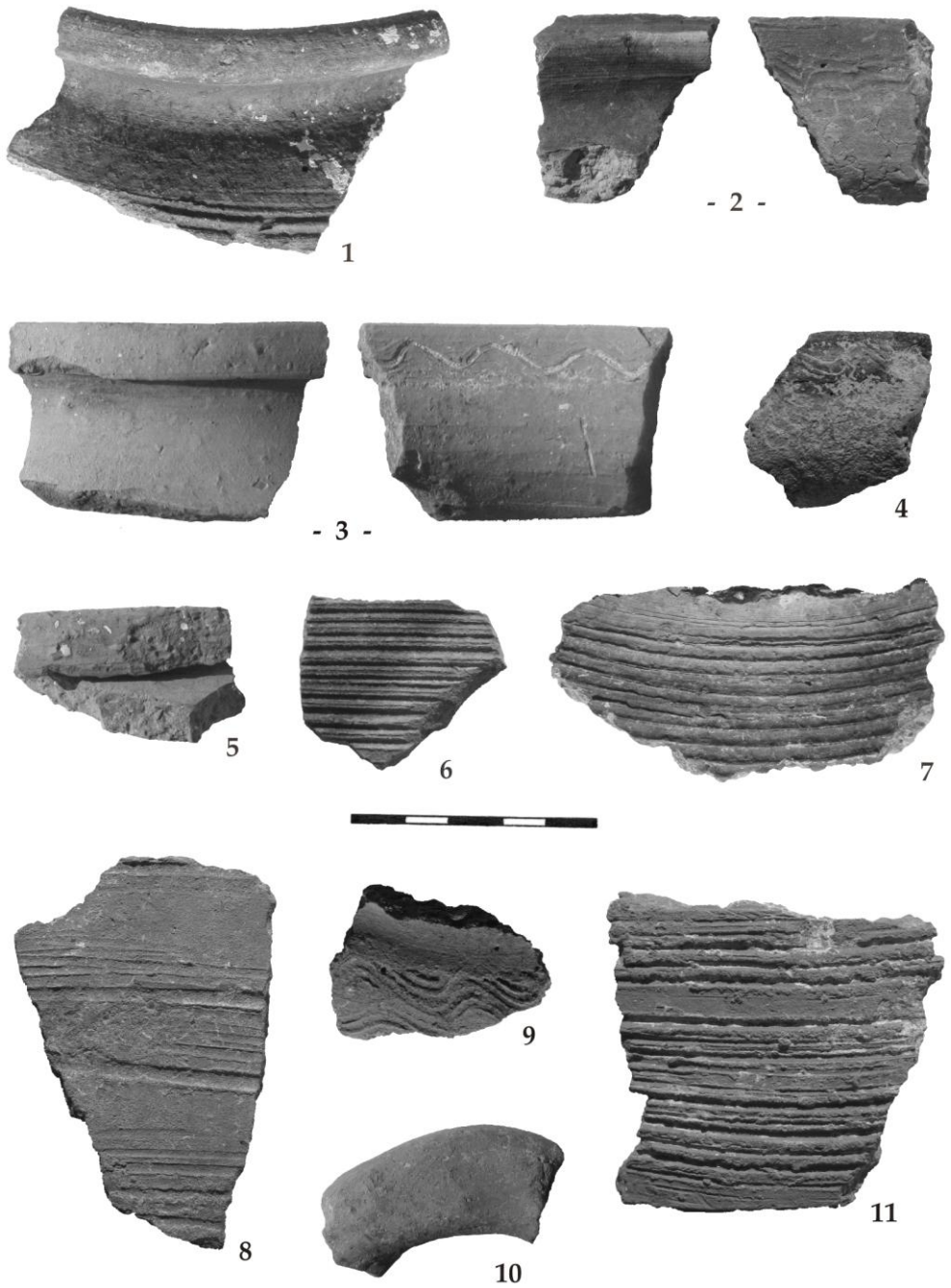

5

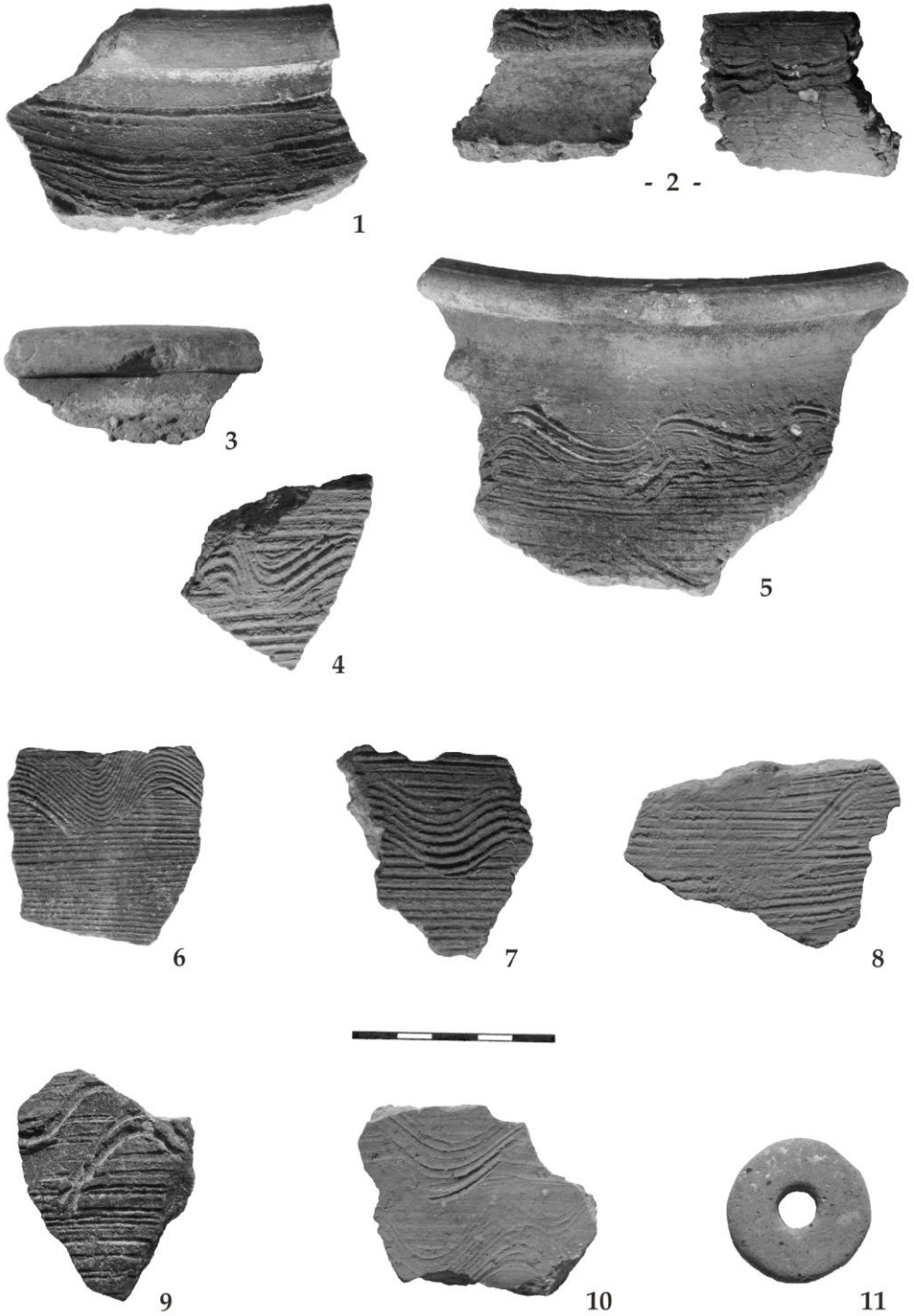
Pl. IV - Ceramică arsă reducător descoperită la Pantelimonu de Sus (1) și Târgușor „La est de Sectorul Zootehnic” (2-3), „La pod Casimcea” (4-5).

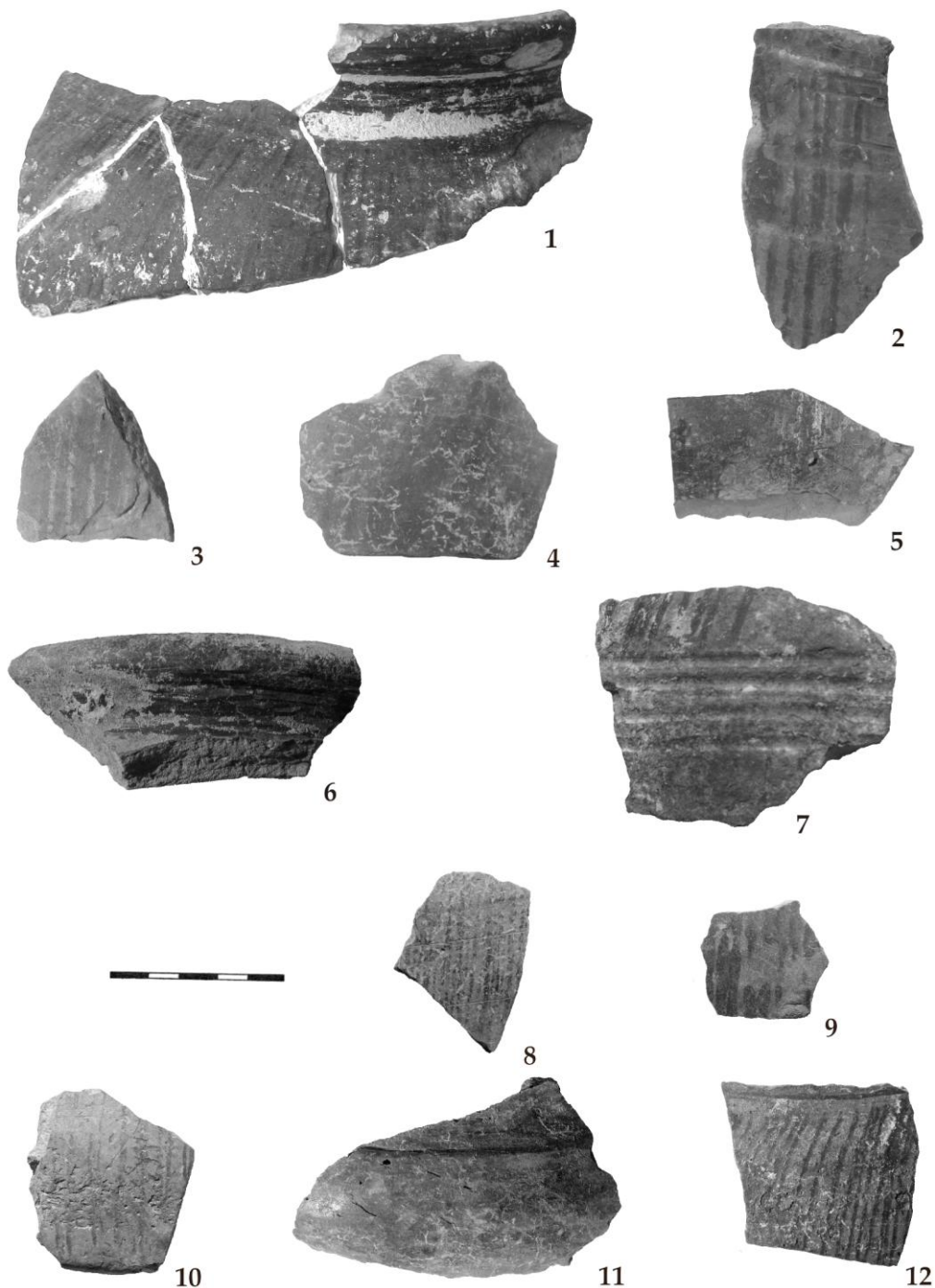
Pl. V - Ceramică arsă oxidant descoperită la Pantelimonu de Sus.

Pl. VI - Ceramica arsă oxidant de la Târgușor „La est de Sectorul Zootehnic” (1-7) și „La pod Casimcea” (8-11).

Pl. VII - Ceramică arsă oxidant (1-10) și fusaiolă (11) de la Târgușor,
„La pod Casimcea”.

Pl. VIII - Ceramică gri descoperită la Pantelimonu de Sus (1-5),
Târgușor „La est de Sectorul Zootehnic” (6-7) și „La pod Casimcea” (8-12).